Eesti noorte poliitilise usalduse kujunemine ja nende ootused Riigikogule

LIISBET HELLENURME
sotsioloog, August Rei parlamendiuuringu stipendiumi laureaat

Usaldus Riigikogu ja poliitikute vastu ei sõltu üksnes antud lubadustest. Eesti noortega tehtud intervjuud osutavad, et sama olulised on tajutud esindatus, võimalus otsuseid mõjutada ning poliitikute aus ja arusaadav suhtlus.

2027. aasta Riigikogu valimiste eel on põhjust küsida, kuidas kujuneb noorte usaldus Riigikogu ja Eesti poliitilise süsteemi vastu. Valimistel hääletamine on üks võimalus poliitikas osaleda, kuid demokraatia toimimiseks ei piisa üksnes formaalsete osalemisvõimaluste olemasolust. Oluline on ka see, kas kodanikud tajuvad, et nende seisukohti võetakse kuulda ning kas poliitikute lubadused peegelduvad ka tegudes.

Demokraatlikes riikides peetakse poliitilist usaldust toimiva riigi oluliseks alustalaks ja ühiskonna tõhusa toimimise vajalikuks osaks (Bunting jt, 2021; Moeller, 2013). Poliitilise usalduse kujunemise ja püsimise mõistmine on äärmiselt oluline ka Eesti kontekstis, kuna demokraatlikud poliitilised süsteemid ei saa toimida ilma kodaniketa, kes poliitikast hoolivad ja selles osalevad. Oluline pole sealjuures ainult kodanike usaldus poliitilise süsteemi vastu, vaid ka kodanike usk sellesse, et neil on võimalus süsteemi toimimisse reaalselt ja sisuliselt panustada.

Käesolev artikkel põhineb autori 2026. aastal kaitstud magistritööl ning 12 Eestis elava 18–26-aastase noorega aastatel 2025–2026 läbi viidud kvalitatiivsel intervjuul. Intervjuudes uuriti, millised tegurid on kujundanud noorte poliitilist usaldust läbi elu ja millistel tingimustel oleks nad valmis ametlikus poliitikas osalema. Uuringu eesmärk ei ole teha statistilisi üldistusi kõigi Eesti noorte hoiakute kohta, vaid avada intervjueeritavate kogemusi ning arutleda selle üle, mida võiksid Riigikogu ja poliitikakujundajad

noorte kogemustest õppida. Tulemuste tõlgendamisel tuleb arvestada, et valimisse kuulusid valdavalt kõrgharidusega või kõrgharidust omandavad noored.

NOORED HINDAVAD POLIITIKUID LUBADUSTE JA REAALSETE TEGUDE KOOSKÕLA PÕHJAL

Intervjuudest ilmnes, et noored eristavad enda jaoks eraelulist ja poliitilist usaldust. Kui eraelulist usaldust nähakse kui midagi, mis on inimestevahelistes suhetes hädavajalik ja isiklik, siis poliitiline usaldus on olemuselt pigem kalkuleeritud ja ratsionaalne. Eraelulises suhtluses toetutakse sageli heale usule lähedase inimese usaldusväärsuse osas, kuid poliitilise usalduse puhul on noored märksa analüütilisemad. Poliitikute puhul hinnati eeskätt nende varasemat tegevust ning seda, kas antud lubadused olid kooskõlas tegudega. Uurimuses osalenud noored tõid korduvalt esile, et erinevalt eraelust, kus valetamist ei sallita, aktsepteeritakse poliitikas teatud määral tõe moonutamist, kuid usaldatakse neid, kes näitavad üles reaalset pingutust oma lubaduste täitmisel. Kui poliitik on aga korra ootusi petnud, peetakse selle usalduse tagasivõitmist peaaegu võimatuks. Suurim vahe on noorte jaoks see, et eraeluline usaldus puudutab nende igapäevaelu ja isiklikke suhteid otseselt ja igapäevaselt ning poliitilist usaldust nähakse millegi endast kaugemana. Seda peetakse küll oluliseks, kuid mitte nii oluliseks. Poliitikat ja poliitikuid tajutakse kaugemana, kuna igapäevane ja isiklik kokkupuude nendega tavaliselt puudub.

Kuigi poliitilist usaldust tajutakse kaugemana, ei tähenda see, et noored oleks poliitikute käitumise suhtes ükskõiksed. Poliitikuid nähakse kui rahva esindajaid, kes peavad mõtlema rohkemale kui vaid iseendale. Selle usalduse puhul ei peeta nii oluliseks teada, mis toimub poliitikute eraelus või koduste uste taga, vaid seda, milline kuvand on poliitikul avalikkuse ees ja kuidas ta end avalikkuse ees on tõestanud. Noorte ootused poliitikutele peegeldavad soovi aususe ja autentse suhtlusstiili järele, mis vastandub sageli meedias levinud poliitikute skandaalsele kuvandile. Seega ei ole ausus noorte jaoks vaid moraalsuse küsimus, vaid oluline eeldus institutsionaalse usalduse tekkeks.

NOORED OSALEVAD POLIITIKAS, KUID MITTE ALATI TRADITSIOONILISEL VIISIL

Kui noorte poliitilist osalust hinnata peamiselt erakondliku tegevuse või aktiivse formaalse sekkumise kaudu, võib jääda mulje, et noored on poliitika suhtes apaatsed. Intervjuud osutavad aga mitmekesisemale pildile: osalejad jälgisid poliitilisi sündmusi ja tundsid ühiskonnas toimuva vastu huvi, kuid ei soovinud tingimata parteipoliitikas osaleda ega pidanud end seetõttu alati poliitiliselt aktiivseks. Sellist hoiakut võib seostada valvekodaniku rolliga, mille puhul inimesed jälgivad poliitikas toimuvat, kuid on valmis ise aktiivselt sekkuma näiteks juhul, kui tajuvad tõsisemat kriisi või teravat isiklikku väärtuskonflikti (Amnå & Ekman, 2013, viidatud Allaste, 2022 kaudu). See tähendab, et noored on päevakajalise infoga küll hästi kursis ja jälgivad toimuvat, kuid hoiduvad ise aktiivsest formaalsest sekkumisest.

Intervjueeritavad tõid formaalsest poliitilisest osalusest hoidumise põhjustena esile nii isiklikke kui ka süsteemsemaid takistusi. Näiteks ajapuudust, hirmu avaliku esinemise ees ning ebakindlust oma seisukohtade väljendamisel ja kaitsmisel. Samuti tajusid intervjueeritavad noored, et nende poliitilised vaated on alles välja kujunemas ning nende jaoks ei ole mugav mõte siduda end mingi kindla erakonna ja põhimõtetega. Poliitikas osalemist tajuti sageli elukutse või suure pühendumisena, mis eeldab tugevat huvi poliitilise karjääri vastu ja valmisolekut end püsivalt poliitikaga siduda. Selline arusaam võib muuta formaalse poliitilise osaluse noore jaoks kättesaamatuks ka siis, kui tal on tegelikult ühiskonnas toimuva vastu suur huvi.

Olulise takistusena tõid noored esile ka praktiliste osalemisoskuste puudumise. Intervjueeritavate hinnangul andis kooliharidus neile küll teoreetilisi teadmisi riigi ja poliitilise süsteemi toimimisest, kuid vähem praktilist ettevalmistust selleks, et ise poliitikas kaasa rääkida, oma seisukohti väljendada või otsustusprotsesse mõjutada. Institutsioonide ülesannete ja seadusloome põhimõtete tundmisest ei pruugi piisata, kui noorel puudub arusaam, milliseid konkreetseid samme ta oma seisukohtade esitamiseks ja poliitiliseks osaluseks teha saab.

Riiklikus õppekavas tutvustatakse noortele poliitikat ja selle toimimise põhimõtteid ühiskonnaõpetuse tundides, mida antakse nii põhikooli lõpus kui ka gümnaasiumis (SA Poliitikauuringute Keskus Praxis & Eesti Noorsootöö Keskus, 2013). Eestis saavad noored esimest korda valida kohaliku omavalitsuse valimistel 16-aastaselt ning Riigikogu valimistel 18-aastaselt. Noortekogudega saab aga liituda juba 14-aastaselt ning mõnel puhul isegi varem (Eesti Noorteühenduste Liit, i.a). Seega on koolil oluline roll, et noortele nende võimalusi tutvustada ja piisavalt selgitada, et noored oleks kursis kõigi neile võimalike poliitikas osalemise viisidega ning oskaks ka valimistel enda jaoks kõige õigema valiku teha.

Noored teavad küll fakte Riigikogu kohta, nagu liikmete arv ja üldine seadusloome protsess, kuid nad ei tea palju selle kohta, kuidas ise poliitilisse süsteemi siseneda ja millised võimalused neil selleks üldse on. Kool on intervjueeritavate arvates kõige parem koht, kus noortele poliitika kohta esmaseid teadmisi õpetada. Pakuti välja, et parim aeg neid teemasid tutvustada on põhikooli viimases klassis, kus enamik õpilastest on või saavad 16-aastaseks ehk saavad esimest korda valida. Mõni pakkus välja gümnaasiumi, kuna gümnaasiumieas hakkavad noortel välja kujunema kindlamad ühiskondlikud ja poliitilised vaated.

Seega ei pruugi noorte poliitilise osaluse suurendamiseks piisata üksnes üleskutsest valimistel hääletada või erakondadega liituda. Oluline on nii praktiliste osalusoskuste arendamine kui ka selliste kanalite olemasolu, mille kaudu noored saavad oma seisukohti väljendada.

Noored võivad olla traditsioonilises parteipoliitikas osalemisest vähem huvitatud ka seetõttu, et noori inimesi on poliitikas vähe. Võib järeldada, et pole piisavalt eeskujusid, kes noori innustaks ja motiveeriks. Maailma parlamentides on alla 30-aastaste saadikute osakaal 2,8 ja alla 40-aastaste poliitikute osakaal 19 protsenti (Inter-Parliamentary Union, 2026). Eestis on samuti noorte esindatus poliitikas madal. Riigikogu 101 liikme seas oli 2026. aasta märtsi seisuga vaid üks alla 30-aastane poliitik ja kuus alla 40-aastast saadikut (Riigikogu, i.a). Pärast 2021. aasta kohalike omavalitsuste volikogude valimisi oli 18–26-aastaste osakaal volikogudes olenevalt maakonnast 0,0–3,2 protsenti, kogu Eestis keskmiselt vaid 1,6 protsenti (Statistikaamet, 2021).

Noored peavad valimas käimist küll oluliseks poliitilise aktiivsuse osaks, kuid üksnes sellest nende hinnangul ei piisa, et olla poliitiliselt aktiivne kodanik.

Muidugi on mitu põhjust, miks noored formaalses poliitikas osaleda ei soovi. On neid noori, kes tunnevad, et neil puuduvad osalemiseks vajalikud oskused ja kogemused; neid, kes kardavad poliitikas osalemisest tuleneda võivat vastukaja, ning ka

neid, kes on olemasolevates poliitilistes struktuurides pettunud ja tunnevad, et neid niikuinii ei kuulataks (Harris jt, 2010, 28). Paljus on noored teadlikult valinud traditsioonilise poliitilise osaluse asemel alternatiivsed viisid, et oma meelsust avaldada. Huvitav on, et noored peavad valimas käimist küll oluliseks poliitilise aktiivsuse osaks, kuid üksnes sellest nende hinnangul ei piisa, et olla poliitiliselt aktiivne kodanik. Intervjuudest selgus, et noorte arvates on vaja enamat kui üldisi poliitilisi teadmisi ja aktiivsust valijana, et olla poliitiliselt aktiivne.

Pettumine formaalses poliitikas ja sellega seotud ebakindlus viivad noored sageli selleni, et nad väljendavad poliitilist meelsust pigem alternatiivsel ja individuaalsel viisil. Selliseid noori võib nimetada aktualiseerivateks kodanikeks (Bennett, 2008, viidatud Allaste, 2022 järgi), kes ei usalda niivõrd poliitilisi institutsioone, kuivõrd eelistavad oma poliitilisi huve väljendada olenevalt isiklikest arusaamadest ning pigem kogukondlike võrgustike kaudu (Allaste, 2022). Paljud noored tajuvad, et suudavad midagi korda saata ja saavutada pigem oma koduvallas ja kogukonnas. Riigi tasandil tundub see võimalus väike.

Poliitikas kaasa löömise takistusena nähakse ka piisavate teadmiste puudumist. End ei peeta piisavalt pädevaks, et teatud teemasid poliitiliselt esindada. Varem on esile toodud ka seda, et Eesti noored eelistavad tagasihoidlikumaid poliitilisi osalusviise, et vältida negatiivseid reaktsioone ja vastukaja (Allaste & Saari, 2020). Sellised poliitilise meelsuse avaldamise viisid on näiteks petitsioonide allkirjastamine ja jagamine, poliitiline tarbimine[1] ning protestides osalemine. Subaktivismi võiks seega käsitleda sillana formaalse poliitika ja kogukondlike algatuste vahel, mitte pidada neid teineteisest eraldiseisvaks või vastandlikuks.

Subaktivismi võiks seega käsitleda sillana formaalse poliitika ja kogukondlike algatuste vahel, mitte pidada neid teineteisest eraldiseisvaks või vastandlikuks.

Riigikogu tajutud institutsionaalne kättesaamatus

Poliitilise usalduse kujundamiseks ei piisa sellest, et kodanikele on loodud võimalus poliitilises süsteemis osaleda. Oluline on ka see, et poliitilised süsteemid oleks läbipaistvad ja paindlikud, et muutuvatele olukordadele reageerida. Kodanikele on oluline luua kvaliteetsed võimalused poliitikas kaasa rääkida ja kui need võimalused on antud, on oluline ka see, et neid sisendeid võetakse reaalselt kuulda, kuna osalemine ilma reaalselt tajutud mõjuta poliitikale võib usaldust hoopis õõnestada (Yasmin & Uddin, 2026). Seega on demokraatliku poliitilise süsteemi oluline osa kaasata kodanikke nii, et sellel oleks valitsemisele tajutav mõju. Intervjuudest selgus, et noorte usaldust Riigikogu vastu pärsib tugevalt just esindatuse puudumine.

1 Poliitiline tarbimine viitab toodete, kaupade või teenuste teadlikule ostmisele või vältimisele poliitilise meelsuse väljendamise eesmärgil (Copeland & Boulianne, 2020).

Noorte vähene esindatus parlamendis võib intervjueeritavate hinnangul süvendada tunnet, et otsustajate elukogemus ja prioriteedid ei ühti nende omadega. Isegi kui vanemad poliitikud proovivad noorte teemadega tegeleda, jääb sageli puudu usutavusest, mida suudaks pakkuda sarnasema taustaga esindaja.

Veelgi enam toidab usaldamatust regionaalne distants. Väljaspool Harjumaad elavad intervjueeritavad tajusid, et riiklik poliitika ja Riigikogu tegevus on liialt Tallinna-keskne. See tekitab eelkõige maapiirkondade noortes tunde, et nende kodukoha spetsiifiliste muredega parlamendis ei arvestata, ning Riigikogu tajutakse seetõttu kauge ja elitaarsena. Seda negatiivset fooni võimendavad veelgi meedias järjepidevalt kajastatavad poliitilised skandaalid ja ebavõrdsuse tunnetus. Noored tajuvad teravat kontrasti riigikogulaste privileegide ja tavakodanike igapäevase toimetuleku vahel. Lisaks häirib noori poliitiline debatt, mis kipub konstruktiivse arutelu asemel kalduma isiklikesse rünnakutesse ja populismi. Iga uus skandaal võib kahjustada kindla poliitiku ja erakonna mainet, kuid õõnestab seejuures ka usaldust kogu institutsiooni ja demokraatliku süsteemi vastu.

Intervjuudest järeldus, et noortele on jäänud mulje, et poliitikas on tihti liiga vähe avatud arutelusid erinevate vaadete esindajate vahel ja poliitilises kommunikatsioonis häirib neid see, et tihti kaldutakse ühest äärmusest teise ja erinevate vaadetega poliitilisi pooli vastandatakse liiga radikaalselt.

MEEDIA JA SOTSIAALMEEDIA ROLL POLIITILISE USALDUSE KUJUNDAMISEL

Noorte poliitiliste teadmiste ja seeläbi ka poliitilise usalduse kujunemisel mängib kahtlemata suurt rolli nende meediatarbimine. Seda nii traditsioonilise meedia, nagu ajakirjandus ja uudistekanalid, kui ka sotsiaalmeedia tarbimise puhul. Viimasest Emori noorteuuringust (2026) selgus, et 13–19-aastaste Eesti noorte seas on just sotsiaalmeedia kanalid kõige olulisemad uudiste saamise allikad. Noored eelistavad pigem lühikesi ja visuaalseid formaate, kuid peavad siiski oluliseks, et edasi antud sisu oleks kvaliteetne ja ajakirjanduslikult tasakaalustatud (Saks, 2026). Sotsiaalmeedia sisu on noorte jaoks huvitavam ja kaasavam kui näiteks infolehtede jagamine postkastidesse, mida tavaliselt valimiste ajal tihti tehakse. Läbi interneti ja sotsiaalmeedia on noortel võimalik leida oma vaadetega nõustuvaid inimesi, mis võib aidata neil kogeda kuuluvustunnet ja kogukondlikku usaldust. See aitab omakorda kaasa nende poliitilise usalduse kujunemisele.

Intervjueeritud noortele meeldib, kui poliitikud jagavad oma tööd ja tegemisi ausalt, läbipaistvalt ja autentselt.

Poliitik, kes end sotsiaalmeedias autentselt esindab, mõjub intervjueeritavate noorte jaoks usaldusväärsemalt kui näiteks poliitik mõnes televisiooni debatis või uudismeedia intervjuus (Enli & Rosenberg, 2018). Sotsiaalmeedias aktiivseid poliitikuid nähakse küll positiivsena, kuid oluline on ka see, millist sisu poliitik seal jagab. Intervjueeritavatele meeldib, kui poliitikud jagavad oma tööd ja tegemisi

ausalt, läbipaistvalt ja autentselt. Kriitilised ollakse selle suhtes, kui keegi üritab end sotsiaalmeedias näidata kellenagi, kes ta tegelikult ei ole. Seega võib järeldada, et sotsiaalmeedia kaudu on poliitikutel võimalik usaldust enda vastu tõsta, kui nad suudavad end noortele sümpaatselt esitada ning ausa ja siirana mõjuda.

Intervjueeritavad tõid esile sotsiaalmeedia positiivseid külgi, ent juhtisid tähelepanu ka sellega kaasnevatele ohtudele. Näiteks toodi intervjuudes välja, et noor võib sattuda teatud infosulgu, kus temani jõuavad domineerivalt vaid ühe poliitilise poole vaated. Mitme varasema uuringu kohaselt on selline infosulgu sattumine väga ebatõenäoline (Tiidenberg, 2022; Dubois & Blank, 2018; Arguedas jt, 2022), kuna noored saavad infot mitmest eri kanalist ja on pigem allikakriitilised. Siiski on uurijad välja toonud, et „meediamulli“ sattumine on võimalik, arvestades, et pahatahtlikud infooperatsioonid on muutunud üha nähtavamaks ja agressiivsemaks, muutes ühiskondi haavatavamaks mitte ainult traditsioonilistes sõjalistes konfliktides, vaid ka igapäevases digitaalses infosõjas. Seda enam, et inimesed pööravad ohtlikule, hirmutavale ja vihastavale informatsioonile rohkem tähelepanu kui positiivsele, stabiilsele ja eetilisele (Murumaa-Mengel & Klesment, 2025).

Kui noor saab internetist ja sotsiaalmeediast poliitilist infot, siis jääb vastutus selle filtreerimise eest tema enda peale, mistõttu on infovastupidavuse arendamine oluline nii rahvusliku julgeoleku kui ka ühiskonna terviklikkuse tagamise seisukohalt (Murumaa-Mengel & Klesment, 2025). Noorte jaoks on sotsiaalmeedia kasutamine igapäevane tegevus, nii et isegi kui nad sealt poliitilist infot ei otsi, jõuab see siiski nendeni. Intervjuudest selgus, et noored ei usalda infot tavaliselt pimesi ning peavad oluliseks infosse tähelepanelikumalt süveneda, mitte ainult pealkirju lugeda. Samas võivad intervjueeritavad olla allikakriitilisemad, kuna enamik neist on kõrgharidusega või seda omandamas.

Infovastupidavuse arendamine on tähtis nii rahvusliku julgeoleku kui ka ühiskonna terviklikkuse tagamise seisukohalt.

KOKKUVÕTE JA SOOVITUSED POLIITIKAKUJUNDAJATELE

Kui me soovime, et Eesti noored valijad astuks passiivsest valvekodaniku rollist aktiivsesse poliitilisse osalusse, tuleb nende hirmude ja ootustega tegeleda süstemaatiliselt. Usalduse saavutamine ja püsimine ei toimu iseenesest ega pelgalt uute lubaduste ja meediakampaaniate toel. Antud magistritöö uuringu tulemustele toetudes saab sõnastada kolm peamist soovitust poliitikakujundajatele:

1. Liikumine teoorialt praktilisematele kodanikupädevustele.
Intervjueeritud noorte hinnangul annab kooliharidus küll häid teoreetilisi teadmisi poliitilise süsteemi toimimisest, kuid praktilise osaluse võimalusi ja oskusi tutvustatakse nende kogemuse põhjal vähem. Hariduses tuleks teoreetiliste teadmiste andmise kõrval keskenduda rohkem sellele, kuidas poliitikas ja kogukonnas reaalselt kaasa rääkida ja milliseid samme saaks selleks teha. Noortele on vaja pakkuda poliitilisi simulatsioone, debatte ja turvalisi osaluskogemusi juba koolikeskkonnas, et nende kodanikupädevusi praktiliselt arendada.

2. Noorte reaalne kaasamine.
Erakonnad ja poliitilised organisatsioonid peavad andma noortele võimaluse olla nähtavad ja mõjukad. Kui noored ei näe poliitikas endavanuseid ja oma väärtusruumi jagavaid inimesi, püsib Riigikogu nende jaoks kauge ja kättesaamatuna. Noortekogude ja noortealgatuste tegevusel peab olema reaalne mõju ning seda peab kajastama läbipaistev ja selge kommunikatsioon. Noori puudutavates teemades võiks noortega teha tihedamat koostööd: kas noorteühenduste, noortekogude või hoopis muu formaadi abil. Noorte ettepanekutele peaks andma ametlikult ja läbipaistvalt vastuseid ning noori puudutavates küsimustes tuleks selgitada, miks nende ettepanekuid arvestati või ei arvestatud. Noortel peaks olema võimalus arutelus osaleda enne otsuste tegemist, mitte ainult pärast otsuste jõustumist tagasisidet anda.

3. Institutsionaalse läbipaistvuse suurendamine.
Riigikogu töökorraldus, saadikute kulutused ja poliitilised otsustusprotsessid peaks olema senisest läbipaistvamad. Noored ootavad poliitikutelt sama suurt eetilist vastutust ja distsipliini, mida neilt endilt koolis ja tööelus oodatakse. Iga ebaselgus ja skandaal murendab usaldust mitte ainult kindla erakonna või poliitiku, vaid kogu demokraatliku süsteemi vastu. Riigikogu võiks muu hulgas oma ametlike kanalite kaudu pakkuda sisu, kus selgitatakse nende tööd noortele arusaadavalt ja sobivas formaadis. Oma tegevuse selgitamise kõrval peaks ka arusaadavalt teada andma, mida on inimeste ettepanekute põhjal tehtud, mida mitte ja miks.

KASUTATUD ALLIKAD

ALLASTE, A.-A. (2022). Kaasamisest säutsumiseni: noorte osaluse erinevad tahud. Acta Politica Estica, (13), 1–11. Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituut. – https://publications.tlulib.ee/index.php/actapolitica/issue/view/2/1.

ALLASTE, A.-A. & SAARI, K. (2020). Social Media and Participation in Different Socio-political Contexts: Cases of Estonia and Finland. Young, 28(2), 138–156. – https://doi.org/10.1177/1103308819828879.

ARGUEDAS, D. A. R., ROBERTSON, D. C. T., FLETCHER, D. R. & NIELSEN, P. R. K. (01.19.2022). Echo chambers, filter bubbles, and polarisation: a literature review. Reuters Institute. – https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/echo-chambers-filter-bubbles-and-polarisation-literature-review.

BUNTING, H., GASKELL, J. & STOKER, G. (2021). Trust, Mistrust and Distrust: A Gendered Perspective on Meanings and Measurements. Frontiers in Political Science, 3, 1–15. – https://doi.org/10.3389/fpos.2021.642129.

COPELAND, L. & BOULIANNE, S. (2020). Political consumerism: A meta-analysis. International Political Science Review, 43(1), 3–18. – https://doi.org/10.1177/0192512120905https://doi.org/10.3389/fpos.2021.642129 048.

DUBOIS, E. & BLANK, G. (2018). The echo chamber is overstated: the moderating effect of political interest and diverse media. Information, Communication & Society, 21(5), 729–745. – https://doi.org/10.1080/1369118X.2018.1428656.

EESTI NOORTEÜHENDUSTE LIIT (i.a). Valimis- ja kandideerimisea langetamine. Eesti Noorteühenduste Liit. – https://enl.ee/valimis-ja-kandideerimisea-langetamine/.

ENLI, G. & ROSENBERG, L. T. (2018). Trust in the Age of Social Media: Populist Politicians Seem More Authentic. Social Media + Society, 1–11. – https://doi.org/10.1177/2056305118764430.

HARRIS, A., WYN, J. & YOUNES, S. (2010). Beyond apathetic or activist youth: 'Ordinary' young people and contemporary forms of participation. YOUNG, 18(1), 9–32. – https://doi.org/10.1177/110330880901800103.

INTER-PARLIAMENTARY UNION (2026). Youth participation in national parliaments 2025. – https://www.ipu.org/resources/publications/reports/2026-04/youth-participation-in-national-parliaments-2025.

MOELLER, J. (2013). Growing into citizenship: the differential role of the media in the political socialization of adolescents. ResearchGate. – https://www.researchgate.net/publication/281728054_Growing_into_citizenship_the_differential_role_of_the_media_in_the_political_socialization_of_adolescents.

MURUMAA-MENGEL, M. & KLESMENT, I. (2025). Riigi toimimiseks vajalik infovastupidavus ei teki iseenesest. Riigikogu Toimetised, 51, 59–66. – https://rito.riigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-51/riigi-toimimiseks-vajalik-infovastupidavus-ei-teki-iseenesest/.

RIIGIKOGU (i.a). Riigikogu liikmed. Riigikogu. – https://www.riigikogu.ee/riigikogu/koosseis/riigikogu-liikmed/.

SA POLIITIKAUURINGUTE KESKUS PRAXIS & EESTI NOORSOOTÖÖ KESKUS (2013). Noorteseire aastaraamat 2012. Praxis.ee. – https://www.praxis.ee/uploads/2015/06/Noored-ja-sotsiaalne-kaasatus.pdf.

SAKS, K. (2026). Noorteuuring: uudised jõuavad Eesti noorteni läbi sotsiaalmeedia, klikimagneti-pealkirju taunitakse. Emor. – https://emor.ee/blogi/nooredjameedia/.

STATISTIKAAMET (2021). NH14: Kohaliku omavalitsuse volikogu valimiste 18–26-aastased kandidaadid ja volikoguliikmed haldusüksuse järgi. Noorteseire. – https://andmed.stat.ee/et/stat/eri-valdkondade-statistika__noorteseire/NH14.

TIIDENBERG, K. (01.07.2022). Tehnohaip ja ärevusporno. Sirp. – https://www.sirp.ee/tehnohaip-ja-arevusporno/.

YASMIN, S. & UDDIN, M. N. (2026). Effective people's participation in enhancing citizen trust in Bangladesh's local government institutions. Multidisciplinary Reviews, 9(9). – https://doi.org/10.31893/multirev.2026363.